

Grzegorz Białuński

"Die Testamente Herzog Albrechts von Preußen aus den sechziger Jahren des 16. Jahrhunderts", hrsg. Almut Bues, Igor Kąkolewski, Wiesbaden 1999 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2, 265-266

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

przyczynkiem do poznania sytuacji politycznej Zakonu w dobie reformacji, po przeprowadzonej sekularyzacji jego państwa w Prusach. Ponadto autorka prześledziła sytuację ekonomiczną konwentu marburskiego i umiejętnie połączyła go ze zmieniającą się sytuacją polityczną tamtejszych zakonników. Analizę potwierdziła licznymi danymi, pochodzącymi z inwentarzy wizytacyjnych zamku marburskiego.

Pomimo iż przedstawione artykuły nie tworzą całości merytorycznej — nie było to wszakże zamiarem twórców tego wydawnictwa — ukazują w sposób dość szczegółowy, jak na ich obszerność, różne aspekty z historii politycznej, gospodarczej, kulturalnej i społecznej Zakonu Krzyżackiego oraz stereotypy funkcjonujące w tradycji i w potocznej opinii, która ulega na szczęście powolnym zmianom w świadomości nie tylko historyków i tworzonej przez nich historii, ale również w świadomości i odbiorze poszczególnych społeczeństw.

Jan Gancewski

Die Testamente Herzog Albrechts von Preußen aus den sechziger Jahren des 16. Jahrhunderts, Hrsg. Almut Bues, Igor Kąkolewski, Deutsches Historisches Institut Warschau. Quellen und Studien, Bd. 9, Harrasowitz Verlag, Wiesbaden 1999, ss. 215.

Ostatnio ponownie wzrasta zainteresowanie badaczy czasami księcia Albrechta¹. Przejawem tego jest też omawiana tutaj praca zawierająca edycję testamentów tegoż księcia. Wbrew jednak ogólnemu tytułowi nie są to jedynie testamenty osobiste, jak mógłby spodziewać się czytelnik, a przede wszystkim testamenty w szerszym znaczeniu tego słowa, a więc pism w sensie polityczno-religijnym i dydaktycznym. Podstawą pracy są bowiem cztery przekazy źródłowe:

1. Testament religijny z ok. 1561 r.: „Pouczenie i nauka”;
2. Testament polityczny z ok. 1565 r., składający się z dwóch części:
 - a) „Chrześcijańskie pouczenie”;
 - b) „Rejestr”;
3. Ordynacja o wychowaniu następcy tronu z ok. 1565 r.;
4. Testament osobisty księcia Albrechta z 17 II 1567 r.

Według wydawców trzy pierwsze testamenty należy zaliczyć do narracyjnych źródeł typu historycznego oraz gatunku literackiego testamentów politycznych. Ostatni natomiast stanowi typ źródła dokumentowego.

Praca została przygotowana przez dwóch badaczy z Niemiec (Almut Bues) i Polski (Igor Kąkolewski). Otwiera ją obszerne wprowadzenie w języku

¹ Wystarczy tutaj wspomnieć dwa wydawnictwa źródłowe: *Herzog Albrecht von Preussen und das Bistum Ermland (1525—1550)*. Regesten aus dem Herzoglichen Briefarchiv und den Ostpreussischen Folianten, hrsg. Stefan Hartmann, Köln—Weimar—Wien 1991; *Herzog Albrecht von Preußen und das Bistum Ermland (1550—1568)*. Regesten aus dem Herzoglichen Briefarchiv und den Ostpreussischen Folianten, Köln—Weimar—Wien 1993; a także prace: J. Wijaczki, *Asverus von Brandt 1509—1559. Życie i działalność dyplomatyczna w służbie księcia Albrechta pruskiego*, Kielce 1996 oraz W. Szymaniaka, *Organizacja dyplomacji Prus Książęcych na dworze Zygmunta Starego 1525—1548*, Bydgoszcz 1992; tegoż, *Rola dworu polskiego w polityce zagranicznej Prus Książęcych. Studium z dziejów dyplomacji Prus Książęcych w Polsce w latach 1525—1548*, Bydgoszcz 1993.

niemieckim i polskim. Zawarto w nim najważniejsze kwestie pozwalające zrozumieć przedstawiony w drugiej części materiał źródłowy, a więc krótką charakterystykę podstaw ustrojowych Prus Książęcych i kwestię sukcesji w latach 1525—1568. Następnie zarysowano niepokoje wewnątrz Prus Książęcych w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych na tle sporów religijnych (osiandryzm) i politycznych (próby powiększenia centralizmu książęcego, problem „skalichwoców”). Uwagę poświęcono także kwestiom wychowania następcy tronu Albrechta Fryderyka, a więc założeniom dydaktycznym i kręgu jego wychowawców.

Na koniec wstępu autorzy przybliżyli problemy krytyczno-wydawnicze i omówili w sposób przystępny i szczegółowy publikowane źródła. Pierwszy testament z ok. 1561 r. zawierał głównie rozważania na temat podstawowych prawd wiary, przy tym wstęp został napisany ręką samego księcia i poświęcony był etycznym zagadnieniom władzy świeckiej. Testament ten miał stanowić swojego rodzaju podręcznik wychowania religijnego następcy tronu. W testamencie z ok. 1565 r. książę dawał swojemu synowi i następcy podstawowe wskazówki rządzenia krajem. Składał się on z dwóch części. Pierwsza, dobrze znana już w XIX w., zawierała esencję poglądów polityczno-teoretycznych księcia Albrechta. Druga, uważana dotąd za zaginioną, opisuje zadania księcia w zarządzaniu państwem, w tym tak szczegółowe sprawy jak zaopatrzenie dworu w opał, gromadzenie zapasów, zapobieganie lichwie itp. W ordynacji w sprawie wychowania zawarto natomiast praktyczne dyspozycje, takie jak przepisy utrzymania higieny czy konieczność nabycia „książęcych cnot” poprzez odpowiednie nauczanie, głównie religii. Z kolei testament osobisty z 1567 r. stanowił dyspozycje o charakterze notarialnym. Zawiera więc rozmaite legaty na rzecz rodziny, przyjaciół, urzędników; a również ustalenia co do sukcesji i regencji, w tym wiele spraw ustrojowych. Nic więc dziwnego, że uznawano go za jedną z ważniejszych norm ustrojowych Prus Książęcych w XVI w.²

Materiał źródłowy wydano tylko w języku oryginału, już bez tłumaczenia na język polski. Pracę uzupełnia fotokopia wstępu z „Pouczenia i nauki” napisanego ręką samego księcia. Warto byłoby w tekście pracy opisać ten fragment, tymczasem uczyniono to jedynie w spisie treści. Dodatkowo w książce znajdziemy dwie ryciny przedstawiające nagrobek księcia Albrechta w Królewcu (ze zbiorów Herder—Institut w Marburgu), tablicę genealogiczną rodziny księcia oraz wykaz wszystkich jego testamentów wraz z miejscem ich obecnego przechowywania.

Praca niewątpliwie zasługuje na uwagę badaczy Prus Książęcych. Przynosi bowiem niezwykle ciekawy materiał, który pogłębia naszą znajomość ostatniego dziesięciolecia rządów księcia, a nade wszystkim daje ogłęd ówczesnego piśmiennictwa o charakterze polityczno-religijnym i dydaktycznym.

Grzegorz Białuński

² Został wydrukowany wraz z innymi podstawowymi normami tworzącymi ustrój Prus Książęcych w: *Privilegia der Stände des Herzogthums Preussen, Brunsbergae 1616.*